

Göteborgs Universitet

Statsvetenskapliga Institutionen

Några elevers syn på samhällskunskap och samhällsintresse på en gymnasieskola.

Examensarbete i Samhällskunskap

15 högskolepoäng

Vårterminen 2010 (2008)

9 745 ord

Författare:

Anders Nordin

Handledare:

Mikael Persson (t.o.m HT 2008)

Sammanfattning:

Titel:	Några elevers syn på samhällskunskap och samhällsintresse på en gymnasieskola.
Författare:	Anders Nordin
Kurs:	Examensarbete i samhällskunskap
Omfattning:	15 högskolepoäng.
Termin och år:	Vårterminen (2008) 2010
Institution:	Statvetenskapliga Institutionen vid Göteborgs Universitet
Handledare:	Mikael Persson till HT2008
Bakgrund:	I gymnasieskolan finns en skillnad i förhållningssättet attityder/intresse till kärnämnen mellan studieförberedande och yrkesförberedande program. Det är intressant att undersöka varför dessa skillnader finns, och vilka möjligheter man som lärare har att minska dessa skillnader. Tidigare forskning har kunnat belägga att hemmiljön spelar en viktig roll för intresset för samhällsfrågor och samhällskunskap i skolan.
Syfte:	Att via fokusgrupper göra en undersökning med elever som går yrkesförberedande- eller studieförberedande gymnasieprogram om deras syn på samhällsfrågor och ämnet samhällskunskap. Att försöka se var skillnaderna uppstår för elevernas intresse och kunskaper för samhällsfrågor.
Metod:	Undersökningen skedde genom att ha 6 st. fokusgrupper. 3 grupper för studieförberedande program och 3 från yrkesförberedande program. Samtalen fördes utifrån en intervjuguide med följdfrågor. Denna metod ger en öppnare samtalston. Deltagarna känner sig mer bekväma då undersökningen sker i samtalsform.
Resultat:	Resultatet av fokusgruppsintervjuerna bekräftar tidigare forskning, att socioekonomiska förhållanden och hemmiljön påverkar intresset för ämnet samhällskunskap och elevernas syn på samhällsfrågor. Tidigare forskning belägger att familjens

socioekonomiska bakgrund är en viktig faktor när det gäller elevernas val till gymnasieskolan.

Detta gör att skolan måste agera så att det demokratiuppdrag som finns i Lpf 94 uppfylls. Forskning visar att skillnaderna mellan programmen inte minskat trots att alla gymnasieprogram är tre år mot tidigare två för de yrkesförberedande programmen. Skolan har här en viktig roll för att förändra denna skevhet.

Nyckelord:

Hemmiljö, socioekonomisk bakgrund, kompisar, fokusgrupper, studieförberedande- och yrkesförberedande program, demokratigrund, en skola för alla, Lpf 94, skollagen.

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning	4
1. Inledning och bakgrund	6
2. Litteratur och tidigare forskning	6
2.1 Tidigare forskning.....	6
2.2 Gymnasireformen på 1990-talet.....	8
2.3 Demokratiuppdraget.....	9
2.4 Hemmiljöns påverkan	11
3. Syfte och frågeställning	12
3.1 Syfte	12
3.2 Frågeställning.....	13
3.3 Tänkbart resultat.....	13
4. Metod.....	14
4.1 Val av skola.....	14
4.2 Vad är fokusgrupper.....	14
4.3 Varför valdes fokusgruppsintervjuer.....	15
4.4 Uppläggning av undersökningen.....	16
4.5 Urval av elever till fokusgrupperna.....	17
4.6 Analysmetod	17
4.7 Genomförande av fokusgruppsintervjuerna	17
4.8 Hur undersökningen genomfördes	18
5. Resultat	19
5.1 Redovisning av undersökningsresultaten	19
5.2 Resultat från de studieförberedande elevernas samtal	19
5.3 Resultat från de yrkesförberedande elevers samtal	21
5.4 Likheter och olikheter mellan eleverna på programmen	24
5.5 Slutsats	24
6. Diskussion.....	25
6.1 Reliabilitet.....	25
6.2 Hemmiljöns påverkan	26
	4

6.3 Skolans möjlighet att påverka och förändra.....	27
6.4 Demokratiuppdraget.....	30
6.5 Avslutning.....	31
7. Litteraturförteckning.....	33
Intervjuguide till fokusfrågorna i uppsatsen:	34
Frågor kring hemmiljön:	34
Frågor kring skolan:	34

1. Inledning och bakgrund

Uppsatsen har sin utgångspunkt i mitt intresse kring orsakerna till skillnaden mellan elevernas förhållningssätt till ämnet samhällskunskap och intresset för samhällsfrågor mellan ett par program på en gymnasieskola. Varför finns denna skillnad? Kan den förklaras? Vilka uttryck tar sig skillnaderna?

Många kärnämneslärare på de olika programinriktningarna inom gymnasieskolan ser denna skillnad. Elever på de yrkesförberedande programmen saknar ofta intresse för de kärnämnen som ingår i deras studieplan i motsats till sina kamrater på de studieförberedande programmen. Ett exempel på denna skillnad som fick mig att seriöst fundera kring dessa frågor var, när jag för ett par år sedan när jag arbetade på en gymnasieskolas studieförberedande program, årskurs 1. Redan vid höstterminens start frågade eleverna vilka kursmålen var för MVG. Senare under hösten när jag arbetade på en annan gymnasieskola, i samma kommun, men då på ett yrkesförberedande program, årskurs 1, kom frågan: *”Hur mycket måste man anstränga sig för G?”*

Uppsatsen vill försöka undersöka vad denna skillnad kan bero på och var denna skillnad uppkommer. Finns skillnaden i realiteten, och i så fall, hur kommer den till uttryck? Vad kan skolan göra för att jämna ut dessa eventuella skillnader, om de finns? Alla gymnasieprogram skall enligt läroplanen Lpf 94 och gymnasieplanen vara likvärdiga och alla elever skall ha samma möjlighet att påverka och vara aktiva i samhällsdebatten. Skolan skall vara ”En skola för alla” En social likriktare som inte utesluter någon från samhället. I den löpande texten kommer följande benämningar att användas: de studieförberedande eleverna kommer även att benämnas de teoretiska eleverna. De yrkesförberedande eleverna för yrkes eleverna.

2. Litteratur och tidigare forskning

2.1 Tidigare forskning

Ambitionen i dagens gymnasieskola är att minska skillnaderna som finns mellan de studieförberedande- och de yrkesförberedande programmen när det gäller elevernas möjligheter att utvecklas till goda demokratiska samhällsmedborgare. I läroplanen, Lpf 94, finns högt ställda förväntningar på skolan när det gäller demokratiuppdraget. Ett intressant

påstående ställer Tiina Ekman i sin avhandling ”Demokratisk kompetens”¹ att ”Om man verkligen vill minska skillnaderna mellan olika elevgrupper borde pedagogiken på de yrkesförberedande programmen ägnas större uppmärksamhet”.

Det finns svenska forskningsrapporter och uppsatser som tar upp detta. Dessa kommer jag att referera till. Forskningen kring detta är gjord efter det att eleverna lämnat skolan. Min tanke är att undersöka hur eleverna tänker och uppfattar denna problematik när de fortfarande går kvar i skolan. De har då ett aktuellt perspektiv på sin situation. I studien kommer jag att ”gå över tröskeln” in i klassrummet, för att söka svar på mina frågor. Målet är att se och förstå vad som sker. Detta är särskilt viktigt när man vill få kunskaper om hur man skulle kunna utveckla undervisningen i samhällskunskap, med dess kursmål.

I sin rapport: ”Did the egalitarian reforms of the Swedish educational system equalize levels of democratic citizenship?”² skriver Mikael Persson & Henrik Oscarsson att den politiska intentionen är att man vill ha en skola för alla. Studenterna Aristoula Cromlidou och Barbara Mikolasevic vid Högskolan i Malmö diskuterar detta i sitt examensarbete: ”Jag gör ingen skillnad, men...”³ att de lärare de intervjuat ansåg att det föreligger skillnader mellan de olika programriktningarna. Tiina Ekman skriver om demokratisk kompetens i sin avhandling och hon menar att man måste förbereda ungdomarna för ett aktivt liv på lika villkor. Dessa författares redovisningar bygger på undersökningar gjorda med lärare och med elever som har avslutat sin skolgång. De är inte gjorda med elever som fortfarande går i gymnasieskolan.

Det framkommer att skillnaderna mellan programmen antingen kan bero på den socioekonomiska bakgrunden eller den etniska bakgrunden⁴. Aristoula Cromlidou och Barbara Mikolasevic tar även detta spörsmål upp skriver i deras examensarbete: ”Jag gör ingen skillnad, men...”⁵. Författarna skriver att eleverna på yrkesprogrammen också har ”ett annat bagage”. Dessa elever har inte så sällan besvärliga hemförhållanden av olika slag. Författarna ställer också frågan hur lärarens syn och attityder påverkar eleverna.⁶ De kommer fram till att det inte är en skola för alla på samma villkor. I sina intervjuer med lärare inom olika program

¹ Tiina Ekman 2007

² Persson & Oscarsson, 2008

³ Cromlidou & Mikolasevic, 2007

⁴ Ibid. Sid. 23

⁵ Cromlidou, Mikolasevic.2007

⁶ Ibid. Sid 8

kan elever på yrkesförberedande program få ”snällare” betyg än eleverna på de studieförberedande programmen, i förhållande till ställda betygsgränser.

Verba, Schlozman och Brady forskning visar att det är den socioekonomiska status föräldrarna har som i stor utsträckning påverkar ungdomarnas studieval. Detta kan enligt deras forskning leda till en snedrekrytering som visar på kunskapsskillnader mellan olika ämnen i skolan. Denna status påverkar barnens studieresultat.⁷

2.2 Gymnasireformen på 1990-talet

Den gymnasireform som genomfördes i Sverige på 1990 talet var tänkt att bli ”en skola för alla”, en social utjämnare. Tanken var att minska skillnaderna mellan studieförberedande och yrkesförberedande program på gymnasieskolan. I denna reform⁸ standardiserades undervisningen så att alla elever på gymnasieskolan, oavsett programinriktning, skall studera i tre år mot tidigare två, på yrkeslinjerna. Tanken med reformen var att kärnämnenäna dvs. matematik, svenska, engelska, samhällskunskap, religionskunskap och naturkunskap skall läsas på alla program. För de yrkesförberedande programmen innebar detta att antalet timmar i exempelvis samhällskunskap ökade från 0 till 100 timmar. Det finns ingen skillnad mellan antalet timmar på det naturvetenskapliga programmet och de yrkesförberedande programmen. Alla läser samma grundkurs, Samhällskunskap A.

Mikael Persson och Henrik Oscarsson 2008, visar i undersökningen “Did the egalitarian reforms of the Swedish educational system equalize levels of democratic citizenship?”⁹, att den förväntade minskningen av skillnaden för intresse i demokrati och samhällsfrågor mellan de olika programmen helt uteblivit. Undersökningen visar att gapet ökat, mellan de socioekonomiska grupperna, när det gäller att rösta och intresset för politiska frågor. Resultatet av undersökningen visar även att gymnasireformens mål att lyfta eleverna på yrkesförberedande program till samma nivå som eleverna på de studieförberedande programmen inte uppnåtts. Författarna tar även upp jämställdhetsreformen på 1990-talet och hur den har påverkat synen på demokratifrågan i skolan.¹⁰ Undersökningens resultatet leder till att man kan diskutera effekten av studietidens förlängning för de yrkesförberedande programmen.

⁷ Verba, Schlozman & Brady. 1995

⁸ Statens Offentliga Utredningar SOU 1990/91 85

⁹ Persson & Oscarsson. 2008,

¹⁰ Ibid. Sid. 18

Vissa elever på de yrkesförberedandeprogrammen är omotiverade till att delta i undervisningen och saknar intresse att läsa kärnämnen. Detta ligger i linje med den uppfattning som råder hos många lärare på de yrkesförberedande programmen. Många elever på dessa program kommer till gymnasiet med dåliga erfarenheter av sin tidigare skolgång och låga betyg från högstadiet. Elever med olika typer av inlärnings- eller koncentrationssvårigheter har ofta problem med inläringen av de teoretiska delarna i sin gymnasieutbildning. Detta påtalar Aristoula Cromlidou och Barbara Mikolasevic i sin uppsats.¹¹

Min studie tar upp några av de frågor jag har angående det svaga intresset för samhällsfrågor hos eleverna på de yrkesförberedande programmen jämfört med eleverna på studieförberedande program. Frågan är: Varför har eleverna detta svala intresse? Finns det bakomliggande orsaker? Om dessa orsaker finns, var uppkommer de i så fall?

2.3 Demokratiuppdraget

I Läroplanen Lpf 94¹² skriver man i första kapitlet att skolan har ett demokratiuppdrag. Demokratiuppdraget innebär att ”skolan har en viktig uppgift när det gäller att förmedla och hos eleverna förankra de värden som vårt samhälle vilar på.”¹³. Ett led i skolans demokratisträvan är att varje elev skall ”ta ansvar för sina studier och sin arbetsmiljö och att man utifrån kunskaperna om demokratiska principer skall utveckla sin förmåga att arbeta i demokratiska former, och man utvecklar sin vilja att aktivt bidra till en fördjupad demokrati i arbetsliv och samhällsliv och stärker sin tilltro till den egna förmågan att själv och tillsammans med andra ta initiativ, ta ansvar och påverka sina villkor.”¹⁴

I skrivningen ovan menar man att när eleverna lämnar gymnasieskolan skall de ha förutsättningarna att delta i den demokratiska beslutsprocessen. Vidare talar man om att ”eleverna skall tillägna sig och utveckla kunskaper”. Kunskaper i t.ex. Samhällskunskap, är viktiga för att ungdomarna skall bli ansvars-kännande och aktiva samhällsmedborgare.

¹¹ Cromlidou & Mikolasevic, 2007

¹² Läroplan för de frivilliga skolformerna. Lpf 94:10. 1994

¹³ Ibid. Sid. 3

¹⁴ Läroplan för de frivilliga skolformerna. Lpf 94:10,1994, sid. 3

De flesta industrialiserade länder har efter efterkrigstiden dramatiskt ökat utbildningsinsatser. En viktig del i denna utveckling har varit att man satsat på kunskaper om samhället och förbereder medborgarna i demokratikunskap.¹⁵ Demokratiuppdraget har funnits i alla svenska läroplaner efter andra världskriget.¹⁶ Undersökningar, som t.ex. Tiina Ekmans, visar att resurssvaga elever inte har blivit hjälpta av de reformer som genomförts. Det finns även en tendens till segregation genom det fria skolvalet. Föräldrarnas utbildningsnivå och etniska bakgrund har betydelse för att skillnader uppstår. I undersökningarna har man sett att sambandet mellan betyg och familjebakgrund ökat.¹⁷ Detta innebär att hemmiljön spelar en viktig roll i elevernas syn på den demokratiska processen.

En undersökning gjord av Ellen Almgren¹⁸ visar att en alltmer segregerad skola påverkar elevernas demokratikunskaper.¹⁹ Detta kan i leda till en stor skillnad i den demokratiska kompetensen mellan elever på olika skolor. Det finns ett bra exempel på detta i Fanny Ambjörnssons bok ”I en klass för sig”²⁰. I exemplet belyser hon skillnaderna mellan flickor i en samhällsvetenskaplig klass och flickor på ett barn- och fritidsprogram och deras syn på varandra. Liknande skillnader finns även mellan eleverna på de program jag undersökte.

Gymnasieskolans uppgift är att genom sin undervisning arbeta med eleverna på ett sådant sätt att de efter skolan skall vara förberedda på ett aktivt samhällsliv. Här spelar begreppet demokratisk kompetens en viktig roll. Tiina Ekman definierar begreppet demokratisk kompetens att man har demokratikunskaper och att det finns ett politiskt självförtroende hos personen.²¹

Enligt Lpf 94 skall skolan ge alla elever samma förutsättningar att bli goda, aktiva och engagerade samhällsmedborgare oavsett vilken gymnasieutbildning eleven har. Detta är skolans demokratiuppdrag.

Uppdelningen mellan karaktärsämnen och kärnämnen är en svensk företeelse. Utländsk forskning tar upp frågor om lärarroll och demokratiuppdrag ur ett mer generellt perspektiv. Demokratifrågan tar Steven E. Finkel upp i en artikel: “Can democracy be taught?” i Journal

¹⁵ Westholm, Lindqvist. Niemi.1990.

¹⁶ Ekman. 2007, sid. 9

¹⁷ Ibid. Sid. 14

¹⁸ Almgren.2006, sid.164

¹⁹ Ibid. Sid. 181.

²⁰ Ambjörnsson. 2004

²¹ Ekman. 2007, sid. 12.

of Democracy Volume från oktober 2003²². Finkel skriver att det allmänna målet för demokratiutvecklingen har varit att visa medborgarna hur man stöder demokratiska normer och värderingar²³. Författaren anser att den traditionella undervisningen inte fått särskilt stort genomslag när det gäller att utveckla demokratiska normer och värderingar utan man måste lägga ner större kraft på att reformera undervisningen härvidlag?²⁴ Med utgångspunkt av vad Finkel skriver har skolan en viktig roll att spela när det gäller demokrati utvecklingen i ett land.

2.4 Hemmiljöns påverkan

En teori av Tiina Ekmans forskning²⁵ stöder är att den grundläggande synen kring demokratibegreppet skapas i hemmet. Hon skriver att barnens studieresultat påverkas av föräldrarnas socioekonomiska status. Vidare skriver hon att den hemmiljö som eleverna har, är nära kopplad till elevernas prestationer i skolan och den identitet de har som medborgare. Vilka är då de grundläggande begreppen för en god hemmiljö? Några punkter som Ekman anser man bör lyfta fram är.

- Familjens värderingar och attityder.
- Vikten av kommunikation, diskussion och levande samtal i hemmet.
- Föräldrarnas utbildningsnivå.

De flesta forskare är, enligt Tiina Ekman, överens om att det är via familjen eleverna får sina värderingar. Hon anser att det inte är säkert att det är föräldrarnas utbildningsnivå har som automatiskt påverkar eleverna. Ekman menar att det är sättet man kommunicerar och umgås på som är det avgörande för påverkan av eleverna i hemmet. Kommer man från en hemmiljö där de aktuella händelserna följs lockar detta till engagemang som i sin tur påverkar eleverna och leder till att de kommer att få samma attityder. Tiina Ekman hänvisar till Anders Westholms forskning.²⁶ Enligt Westholm är det är få unga som opponerar sig mot de normer man har i familjen. De unga blir inte ”politiska rebeller”. Westholm menar att det också finns en kontinuitet mellan generationerna när det gäller värderingar, de ärvs. Ungdomarna följer de normer och värderingar som finns i familjen sedan tidigare. Tiina Ekman hänvisar även till en

²² Finkel. 2003

²³ Ibid sid. 137

²⁴ Ibid sid.139

²⁵ Ekman. 2007, sid. 38 ff

²⁶ Westholm, 1991

studie av Verba, Schlozman och Brady (1995) att samtal mellan välutbildade föräldrar och ungdomar påverkar ungdomarnas politiska aktiviteter i framtiden. Deras forskning har inte direkt med skolan att göra men tar upp frågan kring intresse för politiska frågor, samhällsfrågor och den socioekonomiska bakgrunden som påverkare på elevernas linjeval. De visar att elever med välutbildade föräldrar har ett större politiskt intresse än andra elever. Man ser en koppling mellan föräldrarnas arbete, vad som sker i hemmet och de värderingar som eleverna tar med sig till skolan. Med familjen som norm tar alltså eleverna med sig tankegången att det är viktigt att läsa kärnämnen som t.ex. svenska, engelska, matematik och samhällskunskap för att kunna studera vidare, och att förståelse för hur det samhället och världens kring oss fungerar.

3. Syfte och frågeställning

3.1 Syfte

I tidigare forskning har författarna, t.ex. Ekman, Eriksson, ställt sina frågor till elever som gått ut gymnasieskolans skolan. Mina undersökning vänder sig till elever som fortfarande går i gymnasieskolan, och avser att undersöka skillnaden mellan yrkeselevernas svalt intresse för samhällsfrågor och samhällsengagemang kontra eleverna på de studieförberedande programmen.

Tidigare forskning visar att värderingar och åsikter formas av familj, kompisar, skola och media. I vilken utsträckning påverkar skolan inställningen till samhällsfrågor och samhällsintresse? Tittar man på Tiina Ekmans forskning inom detta område, liksom på Verba, Schlozman och Brady, som hon hänvisar till, visar deras studier att hemmiljön är en stark påverkare och förmedlare av värderingar.²⁷

Den oberoende variabeln blir då att hemmiljön är en faktor som spelar en viktig roll, i överensstämmelse med vad tidigare forskning visat.

Syftet med undersökningen är att se om tidigare forskning som hävdar hemmiljöns betydelse konfirmeras, och att det finns betydande skillnader mellan teoretiska och praktiska program när det gäller intresset för kärnämnen, som samhällskunskap. Har man en hemmiljö där man för samtal och diskussioner kring aktuella händelser kommer det i så fall att leda till ett större samhällsintresse? Omvänt borde det vara så att om man inte samtalar man inte om

²⁷ Ekman. 2007, sid. 40

aktuella händelser i någon större grad i hemmet borde, det leda till att eleverna inte får något större intresse för samhällsfrågor. Eleverna riskerar därmed att bygga sin samhällsuppfattning på förutfattade meningar.

Min hypotes är att skolan spelar en väsentlig roll för att skapa intresse för samhällsfrågor oavsett vilken gymnasieinriktning man går.

3.2 Frågeställning

Uppsatsen kommer att undersöka några möjliga förklaringar kring orsakerna till skillnaderna som finns mellan eleverna på de studieförberedande, och de yrkesförberedande programmen och deras förhållningssätt till kärnämnen samt synen och intresset för samhällsfrågor.

En viktig fråga är också hur man mäter samhällsintresset?

Mina frågor ställs med utgångspunkt från tidigare resonemang enligt följande:

- Var uppstår skillnaden i förhållningssätt till ämnet samhällskunskap och samhällsintresse?
- Leder ett intresse för samhällskunskap till ett samhällsintresse?

3.3 Tänkbart resultat

Ett tänkbart resultat av undersökningen är att hemmiljön har stor betydelse för att skapa en uppfattning hur dagens samhälle fungerar. Denna uppfattning har eleverna med sig till skolan, och kompisarnas roll inte är så påverkande när det gäller samhällsintresset. Ett ytterligare resultat kan vara att skolan ses som en viktig informationsbärare i samhällsfrågor, oavsett programinriktning.

Påverkas valet av gymnasieprogram av hemmiljöns socioekonomiska faktorer? Verba, Schlozman och Brady visar att så är fallet. Cecilia Eriksson, Örebro Universitet, beskriver i sin avhandling "Det borde vara att folket bestämmer"²⁸ att utöver de socioekonomiska faktorerna som kan spela in i elevernas samhällssyn kan det finnas andra motiv som påverkar eleverna. Det kan vara t ex, könsperspektiv, klassperspektiv eller allmänt intresse för skolan, intresse för vissa ämnen, betyg.

²⁸ Eriksson 2006 sid. 233 ff

4. Metod

4.1 Val av skola

För min undersökning har jag valt en av de två kommunala gymnasieskolor i Kungsbacka kommun. Båda skolorna har cirka 1400 elever. Bakgrunden till mitt skolval är att den har en större blandning mellan yrkesförberedande och studieförberedande program än den andra kommunala gymnasieskolan. Den skolan är mer inriktad på studieförberedande program. Båda skolorna är i övrigt likvärdiga. De är nyrenoverade med hög standard, utrustningsmässigt samt att båda ligger på den övre halvan när man kvalitetsrangordnar gymnasieskolorna i landet. Eleverna på den skola jag gjorde intervjuerna kommer från olika miljöer med en spridning av den socioekonomiska bakgrunden. Könsfördelningen på skolan är ganska jämn, lika många flickor som pojkar. På skolan finns en jämn blandning av studieförberedande och yrkesförberedande program. Det är få elever med invandrarbakgrund.

Skolan är en normal svensk gymnasieskola. Det är en vanlig kommunal skola med en normal fördelning av elever på de olika programmen. Man kan då ändå förvänta sig att det finns en viss ”representativitet”, även om denna inte finns i strikt mening eftersom antalet deltagare i undersökningen är alltför litet.

Med tanke på tidigare forskning som konstaterat att det finns skillnader i familjebakgrund hemmiljö, intresse osv. mellan elever på teoretiska och praktiska program så finns kanske ändå skäl att tro att det som sägs i fokusgruppsintervjuerna också skulle kunna sägas i en annan liknande gymnasieskola och därmed vara ”representativt”

4.2 Vad är fokusgrupper

Metoden jag kommer att använda mig av i min undersökning är fokusgrupper. Cecilia Eriksson, Örebro Universitet, använder sig i sin avhandling ”Det borde vara att folket bestämmer” av fokusgrupper.²⁹ Hon beskriver valet av fokusgrupper som ett bra sätt att få en inblick i elevernas synsätt då det ger utrymme till inblick och eftertanke. Fokusgruppsintervjun är en form av gruppintervju, som leds av en samtalsledare. I detta fall är det jag som är denna ledare och skall föra samtalen framåt. Metoden har två huvudsakliga användningsområden. Man kan studera innehållet i samtal och man kan se interaktionen mellan människor. Vad som sägs kan antingen ge en positiv respons eller också att någon framför motsatta åsikter.³⁰

²⁹ Eriksson. 2006, sid. 43

³⁰ Ibid. sid 44

Fokusgrupper finns också förklarade i Teorell, Svenssons bok ”Att fråga och att svara”.³¹ De beskriver metoden som en form av gruppintervju, där syftet är att kartlägga tankemönster och resonemang som kommer fram i den sociala interaktion som finns i gruppen. Frågor som är svåra eller känsliga att ge svar på egen hand, kan i fokusgruppen komma upp på ett sätt som de annars inte gör i en individuell intervju. Då kan eleverna själva komma med svar på de frågor som ställs genom samtal med de andra i gruppen. I fokusgruppsarbetet samtalar och diskuterar man utifrån de frågor som jag som samtalsledare ställer, någon gång kan det bli följdfråga på svar som lämnats. En intervjuguide³² finns som underlag för samtalen. De svar eleverna ger speglar bara deras egna tankar och åsikter och ingen annans.

Med hjälp av fokusgruppsintervjuerna ges jag en möjlighet att utröna hur skolan kan arbeta pedagogiskt med ämnet samhällskunskap. Att arbeta med fokusgrupper är särskilt värdefullt då den betonar den sociala interaktionen.

Det kan upplevas jobbigt för vissa elever att ha en avvikande åsikt. Det kan uppstå grupptryck från de övriga i gruppen om de ifrågasätter denna elevs åsikter i en fråga. Detta är en nackdel med fokusgruppsintervjuer. Deltagandet i fokusgrupperna var frivilligt och vem som helst av deltagarna var fria att avbryta intervjuerna.

4.3 Varför valdes fokusgruppsintervjuer

Genom att välja fokusgruppsintervjuer i stället för någon annan metod som t.ex. enkät eller enskilda samtal, kan eleverna under samtalen uppmuntra varandra till att föra samtalet framåt så att jag får en bättre bild av deras syn på samhällsfrågor och kärnämnen i skolan. Med en kvalitativ enkät eller med enskilda samtal finns det en risk att eleverna svarar som de tror att jag vill att de skall svara. I en fokusgrupp kan jag fånga vad eleverna säger och komma ner på djupet av vad eleverna tycker och tänker. I detta läge kan följdfrågor förstärka och förtydliga. Jag kan få en förklaring till det som sagts. Detta kommer inte fram i en enkät då eleverna bara svarar direkt på det jag frågar. Kommer det intressanta svar i en enkät kan jag inte ställa följdfrågor och missar då möjligheten att fördjupa. I en fokusgrupp kan också en elevs svar hjälpa de andra i gruppen att komma på tankar de har men inte tänkte på i första läget.

³¹ Teorell, Svensson 2007, sid. 90

³² Bilaga 1 Intervjuguide

4.4 Uppläggning av undersökningen

I undersökningen intervjuade jag elever från olika gymnasieprogram för att söka svar på mina frågor. Min förhoppning med fokusgrupperna var att få eleverna att samtala kring sin hemmiljö, synen på samhällskunskap, kompisar, gruppsyck m.m. Det blev tre grupper från de studieförberedande programmen och tre grupper från de yrkesförberedande programmen.

Det lilla urvalet kan uppfattas som inte helt relevant. Då det är en vanlig svensk gymnasieskola kan det ändå finnas en viss representativitet i svaren. Det underlag jag får fram kan ge en ganska god bild av vad dessa elever anser vara viktiga när det gäller samhällskunskap samt vad som påverkar eleverna att tycka som de gör. Det eleverna säger under gruppintervjuerna kommer jag att anonymisera så att det inte skall gå att härleda svaren till en särskild elev. I resultatredovisningen kommer jag att citera eleverna med att kalla dem ”elev SA”, ”elev YA” osv. Där S resp. Y visar om eleven kommer från ett studieförberedande eller yrkesförberedande program.

I en fokusgruppsundersökning skall förhoppningsvis åsikter och tankar från de intervjuades livssituation och erfarenheter de har komma fram. Detta kan förhoppningsvis leda till en aktivitet i gruppen som för samtalet framåt med den styrka ett bra samtal kan göra.

Jag anser att denna undersökningsmetod är mycket lämplig då jag förhoppningsvis kommer att få interaktion mellan eleverna. Vidare hoppas jag följande skall hända, att eleverna under intervjuerna kan komma med kommentarer som ”Ja just det, så gör också vi eller gör inte hemma!” Har man inte en bra hemmiljö finns det risk att man drar sig för att gå in i samtalen. I dessa fall får jag, som samtalsledare, gå in och ta en aktivare roll för att få samtalen att gå framåt. En intervjuguide är sammanställd, i enlighet med riktlinjerna som tas upp av Esaiasson m.fl.³³ Intervjuguidens frågor³⁴ finns som bilaga till uppsatsen. Frågorna är formulerade på ett sådant sätt att de är öppna och skall ge möjlighet till flera olika svarsalternativ. Frågorna skall ses som grundfrågor. Följdfrågor beroende på de svar som ges kan komma att ställas för att få mer information på svar.

Undersökningen kommer att göras på skolan i elevernas egen skolmiljö. En miljö där de känner sig bekväma och trygga. Det är också en fördel för undersökningen att frågeställningarna är aktuella och beskriver elevernas liv och tankar ”just nu”.

³³ Esaiasson mfl, 2007, sid 298-299

³⁴ Bilaga 1: Intervjuguide

Undersökningen är en kvalitativ undersökning då antalet deltagare i undersökningen är begränsat och varje deltagare svarar på frågor efter en frågeguide.

4.5 Urval av elever till fokusgrupperna

Innan jag gjorde min undersökning frågade jag några lärare i samhällskunskap om de kunde tänka sig att fråga eleverna i sina klasser om några var intresserade att vara med i undersökningen. Ett par lärare svarade att de skulle fråga sina elever. De lärare som fråga sina elever undervisar på yrkesförberedande och studieförberedande program. En lärare som inte ville fråga sina elever hänvisade till brist på tid, för både sig och eleverna. Varje lärare tog ut 15 elever som visat intresse att delta. Totalt 30 elever uppdelade i sex grupper. Det blev 5 elever/grupp. En lagom storlek för intervjuens genomförande. Tre grupper var från olika studieförberedande program, NV (Naturvetenskapliga programmet) och SP (Samhällsvetenskapliga programmet), och tre grupper var från olika yrkesförberedande program, IP (Industriprogrammet), HR (Hotell och restaurangprogrammet) samt EL (Elprogrammet).

Hur eleverna låg till betygsmässigt vet jag inte, och det är ointressant för undersökningen.

4.6 Analysmetod

Det analysinstrument jag kommer att använda är att jämföra verkligheten via fokusfrågorna i förhållande till ett tänkt idealläge. Idealläget i min undersökning är att de flesta eleverna är engagerade och insiktsfulla kring det som händer i samhället, oavsett vilket gymnasieprogram eleverna går. Jag kommer att grunda mina slutsatser på det material jag får fram från de olika fokusgrupperna och jämföra slutsatserna med tidigare forskning.

4.7 Genomförande av fokusgruppsintervjuerna

Fokusgruppsintervjuerna kom att genomföras genom att jag ställde frågorna utifrån intervjuguiden³⁵. Jag antecknade det som sades samtidigt som jag spelade in samtalen. I två grupper vägrade grupperna att bli inspelade. De samtalen antecknades med hjälp av ”mindmapping”. Direkt efter att varje intervju transkriberades banden, och anteckningarna renskrivs när allt var i färskt minne. Intervjuerna tog mellan 60 – 90 minuter/grupp. De problem jag kom att stöta på var att eleverna i ett par fokusgrupper inte pratade, eller att

³⁵ Bilaga1: Intervjuguide

någon i gruppen pratade och tog över. Ansvar för att alla i gruppen yttrade sig låg på mig som samtalsledare. Min roll i gruppen var inte att leda utan främst att lyssna och anteckna.

4.8 Hur undersökningen genomfördes

Fokusgruppsintervjuerna genomfördes under ett par dagar i veckorna 10 och 11, 2010. Intervjuerna genomfördes som jag planerat. Varje intervju inleddes med ett allmänt prat för att skapa en lugn och stämning för att få en bra ingång till intervjuerna. Intervjuerna skedde i neutrala gruppum med liten eller ingen insyn. Detta för att få vara avskilda, utan risk att bli störda eller avbrutna. Allt kring intervjuerna fungerade mycket väl.

I samtalen var det en stor skillnad i hur fokusgruppsintervjuerna fortskred. Samtalstiden med grupperna från de studieförberedande klasserna varade 60 – 90 minuter/grupp och för yrkesprogrammen knappt 60 minuter, utom i Hotell och Restauranggruppen där det bara var flickor tog samtalet nästan 90 minuter.

Diskussionernas intensitet varierade väldigt mycket mellan grupperna. I redovisningen av samtalen framkommer denna skillnad tydligt.

Under alla samtal förde jag även anteckningar i form av mindmapping med personuppgift, ”elev SA”, ”elev SB” osv. för redovisningens skull. Fokusgruppsamtalen transkriberades direkt efter varje samtal. Fördelen med en bandinspelning är att det är lättare att få fram allt som sades, eventuella nyanser och jag kan lyssna om.

Av de elever som deltog i undersökningen från de studieförberedande programmen var det åtta flickor och sju pojkar. Under samtalen märktes ingen skillnad i samtalsintensiteten mellan könen. Ingen framhävde sig mer än någon annan, man ställde frågor och samtalande med varandra i grupperna. Eleverna lyssnade på vad som sades och kom sedan med sina eventuella inlägg. Det blev mycket diskussion mellan eleverna. Vid något tillfälle behövde jag ställa en fråga, sedan var samtalen igång direkt.

Från de yrkesförberedande programmen var det tio pojkar och fem flickor som deltog i fokusgruppsintervjuerna, en könsmässig snedfördelning. En intervjugrupp från de yrkesförberedande programmen var bara flickor. Det var gruppen från HR (Hotell och restaurangprogrammet).

Under fokusgruppsintervjuerna med de yrkesförberedande programmen var det en helt annan, lägre aktivitet hos eleverna. HR gruppen med bara flickor var mycket mer pratsamma.

I min roll som samtalsledare fick jag ta en mycket aktivare roll i de yrkesförberedande gruppernas samtal, speciellt den med bara pojkar, för att föra samtalet framåt. Vid ett par tillfällen fick jag fråga om flera gånger för att överhuvud få ett svar. De svar jag fick från

pojkgруппerna var överlag enstaviga. I varje grupp fanns det dock en eller två elever som försökte att föra samtalet någorlunda framåt, men utan någon direkt diskussion eller gemensamt samtal med de övriga i gruppen. De blev inte ifrågasatta, eller att någon höll med. Alla elever svarade något.

5. Resultat

5.1 Redovisning av undersökningsresultaten

Undersökningens resultat redovisar vad eleverna från de olika programmen sade. Vissa uttalanden kommer att citeras med t.ex ”Elev SA”. Där ”S” respektive ”Y” står för elev från ett studieförberedande alternativt ett yrkesförberedande program. Därefter vill jag visa på eventuella likheter och olikheter i elevernas synsätt med utgångspunkt från mina forskningsfrågor:

- Var uppstår skillnaden i förhållningssätt till ämnet samhällskunskap och samhällsintresse?
- Leder ett intresse för samhällskunskap till ett samhällsintresse?

Därefter sammanfattas likheter och olikheter av resultaten i en slutsats.

5.2 Resultat från de studieförberedande elevernas samtal

Fokusgruppsintervjuerna med eleverna från de studieförberedande programmen genomfördes som planerat. Samtalen och tonen i samtalen flöt på enkelt och obesvärat. Deltagarna kom med synpunkter och tankar kring deras hemmiljö. Kompisar och skolan kommenterades utan att lägga värderingar kring de andra gruppmedlemmarnas svar. I min resultatredovisning koncentrerar jag mig på att redovisa de resultat som är relevanta för min undersökning. Den inledande frågan var hur en dag ser ut hemma när det gäller samhällsfrågor? Elev ”SD” svarade direkt att i hennes hem följdes morgon-tv nyheterna noga och ibland kommenterades nyheterna vid frukostbordet. En annan elev ”SA” svarade att i hennes hem är det ingen som tittar på morgon-tv. I det hemmet tycker man att det stör för mycket. I stället bläddrade man igen genom morgontidningen, Göteborgs-Posten GP, för att se om det hänt något av intresse. Alla elever i samtliga studieförberedandegrupper såg vikten och nödvändigheten i att följa aktuella händelser i media. Alla elever har morgontidning överlag Göteborgs-Posten. På frågan om det finns ett samhällsintresse i hemmet, svarade elev ”SC” att man har ett stort intresse för samhällsfrågor. *”Mina föräldrar försöker att se minst två nyhetssändningar per kväll för att följa det senaste. Ofta kommer det många kommentarer*

och funderingar kring det som sagts.” Svar liknande det som elev ”SC” framförde kom från de flesta av de studieförberedande grupperna. På min följdfråga om de själva följer TVs nyhetssändningar blev svaren mer undvikande. Elev ”SH” uttryckte sin åsikt ”att *de är för få nyheter som lockar unga*”. Följdfrågan blev då vad som skulle locka unga att titta på TV nyheterna. Svarade ”SH” att ”*man i programmen alltför ofta tappar bort ungdomarna och deras frågor. Är det unga som nämns är det oftast när det gäller brott*”. I den gruppen var det några som höll med.

När jag frågade om de följer med vad som händer i världen? Elev ”SM” ansåg att man måste följa med vad som händer och gärna skaffa sig information om bakom liggande orsaker. ”SM” sade att ”*Ingenting händer utan orsak. Det finns alltid en bakom liggande orsak till allting!*” Det fortsatta samtalet visade på elevernas insikt kring detta faktum. Några elever hade ett särskilt intresse för vissa länder och områden. Det var bl.a. USA, Asien, Baltikum och länder i södra Europa. Språkval var avgörande för vissa intressen för olika länder och områden. Alla elever var överlag väl uppdaterade om vad som händer i världen just nu.

Samtliga elever i de studieförberedande grupperna ansåg att man har ett bra och intressant klimat i hemmet kring samhällsfrågor och att man inte så sällan diskuterar med sina kompisar det man diskuterat hemma. Ibland för att få en bekräftelse ibland för att testa tankar och idéer.

På frågan om föräldrarnas utbildningsnivå, visar de sig att de flesta föräldrar har eftergymnasial utbildning. Eleverna anser att föräldrarnas utbildningsnivå och yrken påverkar det samtalsklimat man har i hemmet. Eleverna tycker att de tar med sig de synpunkter och åsikter man har i hemmet till skolan. Enligt eleverna har man en levande diskussion i hemmet kring det som händer i världen. Dessa diskussioner kan bli nog så häftiga. Elev ”SK” tycker att det är kul att vara tvärt emot för att retas, men håller med innerst inne. Detta är en tydlig koppling till Verba, Schlozman och Brady³⁶ teori om att familjens socioekonomiska situation påverkar eleverna.

Kompisarna är inte de stora påverkarna när det gäller intresset för samhällsfrågor. De har med sig sin hemmiljös ståndpunkter och dessa är likartade då de kommer från samma områden. Kompisarna till de studieförberedande eleverna spelar dock en annan stor och betydelsefull roll som inte har med samhällsintresset att göra. Elev ”SG” sade att. ”

³⁶ Verba, Schlozman & Brady. 1995

kompisarna är viktiga att ha som stöd i alla lägen, men jag har olika kompisar hemma och i skolan och de har olika betydelse, men är viktiga. Kompisarna i skolan är mer studiekompisar men kompisarna hemma har en mer och djupare betydelse, som jag diskuterar mycket med.” Några av eleverna i den gruppen höll med om att de fungerar på liknande sätt. I de andra grupperna var svaren i stort sätt liktydiga. Vissa har samma kompisar i skolan som hemma. Det som framkom i svaren var att man ventilerade sina synpunkter med kompisarna hellre än föräldrarna. På min fråga om orsaken till detta svarade flera att med kompisarna är man på samma nivå.

På samhällskunskapslektionerna tycker eleverna att man har ett öppet klimat med mycket samtal och diskussioner, där man som elev uppmanas att ta ställning och motivera sitt ställningstagande i aktuella samhällsfrågor. Eleverna tycker att man i skolan tar upp aktuella händelser till samtal och/eller diskussion. Ofta ger en av lärarna uppgift att söka fördjupande information kring en aktuell händelse. Detta tycker eleverna är mycket givande och lärorikt. Aktuella händelser tas upp efter behov. Eleverna uppfattar lektionerna som intressanta där man får jobba med olika projekt och teman som leder fram till en personlig kunskapsutveckling inom samhällsområdet. Här passar det att åter citera det elev ”SM” sa att *”Ingenting händer utan orsak. Det finns alltid en bakom liggande orsak till allting!”*

Alla de intervjuade eleverna är helt överens om att samhällskunskapsämnet är ett mycket viktigt ämne som ger grundläggande kunskaper om hur samhället fungerar, och att man kommer ha nytta av sina kunskaper i ämnet längre fram i livet.

Alla eleverna ansåg att det är viktigt med ett bra betyg i ämnet. Dessa elever är inriktade på att läsa vidare efter gymnasiet. Någon vill bli jurist, en annan ekonom, en tredje lärare, en fjärde läkare. Elev ”SF” uttryckte sig så att *”läsa vidare är ett måste. Kanske inte direkt efter skolan men om ett par år. Att se världen och skapa sin egen världsbild är viktigt innan man går vidare!”*

Min tolkning av vad som kom fram i de tre fokusgrupperna är att man i de flesta av de intervjuade elevernas familjer har man en aktiv och nyfiken syn på samhällsfrågor. Man drar sig inte för att framföra sina åsikter. Eleverna testar sedan sina åsikter på kompisarna.

5.3 Resultat från de yrkesförberedande elevers samtal

Fokusgruppsintervjuerna med eleverna från de yrkesförberedandeprogrammen utvecklade sig helt annorlunda jämfört med intervjuerna som gjordes med de studieförberedande eleverna. I två av intervjuerna med de yrkesförberedande grupperna fick jag, som ledare, ta en mycket mer aktiv roll för att föra samtalen framåt. Orsaken kan vara

elevernas ovana att prata kring intervjuguidens frågor. Det var i två av dessa grupper eleverna vägrade bli inspelade. Under intervjuerna fick jag arbeta mycket med att få dessa elever att säga något och att se till att deras gruppkompisar inte kom med kommentarer som kunde leda till tystnad. Fastän inga svar var givna och att det handlade om dem själva, ville den som svarade inte riskera att göra bort sig med att svara "fel". Flera gånger fick jag påpeka att det var deras egna tankar, funderingar och reflektioner det handlade om, inget annat.

Den inledande frågan, samma som för de studieförberedande grupperna, var hur en dag ser ut hemma när det gäller samhällsfrågor? Eleven "YD" sa att man har en dagstidning hemma, men eleven öppnar den sällan. "*Bara för att kolla in sporten*". Elev "YO" berättade att de har tidning men det är föräldrarna som läser den. Morgon-TV är det bara någon elev som tittar på. Oftast är det någon av de kommersiella radiokanalerna man lyssnar på. Elev "YA" sa att "*jag orkar inte bry mig om "sånt"*". *Det är för svårt och jobbigt att förstå*" På min fråga vad "*sånt*" är fick jag svaret politik. Flera av eleverna läser mest serier och sport. Samhälls- och nyhetssidorna bläddrar eleverna oftast förbi. Elev "YJ" tyckte nog att det skulle vara bra att kunna lite mer, men "*det är för svårt med texten och orden*." Att dessa elever inte läser tidningar kan bero på just detta, dvs. texten innehåller svåra ord vilket gör att de tappar sammanhanget i artikeln. Detta bekräftas av vad eleverna "YD" och "YJ" svarade. Flera andra elever framförde denna åsikt. En tolkning av svaren, från eleverna, är att man inte har samma läsvanor som i de studieförberedande familjerna. Där man ägnar tid till att läsa, som nöje eller förkovran. De bakomliggande orsakerna till denna skillnad kan man bara spekulera i.

Föräldrarna ägnar inte så mycket tid åt att läsa. Eleven "YN" sa att "*mina föräldrar har så mycket annat att göra så de varken läser eller tittar på tv, men konstiga åsikter har dom. När jag försöker berätta det jag vet, får jag till svar att jag inte begriper hur det är i verkligheten. Det gör mig ledsen*." Eleven har ambitionen att läsa vidare efter gymnasiet på en YrkesHögskoleprogram och ser möjligheten att utveckla sig. Några andra elever förmedlade samma känsla av uppgivenhet. De uppfattar det som att deras åsikter inte tas på allvar.

På frågan om man diskuterar samhällsfrågor svarade elev "YB" att "*det händer att man gör det, men det sker inte särskilt ofta. Nästan bara om det är något som ligger familjen nära. Ex.vis. bensinpriser, lånekostnader, privatekonomi*." Mitt påpekande att detta är ett samhällsintresse fick några elever att börja tänka att man har ett samhällsintresse fast man inte har tänkt på det sättet. Att man sällan för några direkta diskussioner i hemmen kring samhällsfrågor i övrigt, kan vara att man inte följer den aktuella debatten. Elev "YL" trodde att

så är fallet. Det går att se ett intresse för samhället, men elevernas, ungdomarnas frågor negligeras av vuxenvärlden. Här måste skolan ta en aktiv roll som lyssnare och uppmuntrare av de ungas tankar och idéer. Eleverna ”YC” och ”YI”, var med i olika grupper, talar om ett visst intresse för samhällsfrågor i hemmet men då är det mest inriktning på enstaka frågor och inga övergripande samtal kring händelser. Oftast enfrågediskussioner som invandring, men aldrig diskuteras enligt dessa elever de bakomliggande orsakerna till invandringen.

Föräldrarna till dessa elever har i många fall ingen eftergymnasial utbildning. Föräldrarna jobbar ofta inom olika hantverksyrken. Ett par föräldrar har andra typer av jobb.

Nästan alla yrkeselever tror de kommer att få användning av sina kunskaper i samhällskunskap i framtiden. Man tycker att samhällskunskap är ganska kul och viktigt. Någon elev tyckte att det är ett helt onödigt ämne, men ansåg ändå att man måste ha grundläggande kunskaper för att kunna följa det som händer och förstå sammanhangen.

På samhällskunskapslektionerna upplever eleverna att man har ett sätt som gör att man lär sig grunderna hur landet styrs, ekonomi m.m. Eleven ”YA” tycker att *”många lektioner är hur tråkiga som helst därför att det är så mycket prat om politik. Jag vill hellre prata om brott o straff.”* Diskussioner på lektioner om aktualiteter uppfattas som ganska kul om ämnet är intressant, t ex. om det handlar om invandrare, pedofiler och våldtäktsmän. Elev ”YE” tycker att diskussioner är alldeles onödigt. Därför att de inte leder någonvart enligt ”YE”. När jag frågade varför fick jag svaret att *”Det bara är så!”* En elev tyckte dock att det är viktigt att följa samhällsdebatten. Flera elever från de yrkesförberedande programmen ville lära sig mer om ”Brott och Straff”. När jag frågade varför just detta ämnesval kom svaret att det är bra att veta. Eleverna tycker det verkar spännande. Någon hade en kompis som åkt fast. En elev vill lära mer om politik och ekonomi för det är nog ändå ganska bra att känna till som han uttryckte sig.

Det betyg de flesta av de intervjuade eleverna vill ha är godkänt (G). Det tycker de är ett fullt tillräckligt betyg.

Kompisarna betyder mycket för de flesta av eleverna på de yrkesförberedande programmen. Elev ”YN” menade att *”Kompisarna är det viktigaste som finns och det är med dem man lever sitt liv”*. Detta uttalande fick nickande instämmanden av de övriga eleverna i gruppen. I de andra grupperna var det samma synpunkter om kompisarnas viktiga och starka position. Kompisarna har som jag tolkar svaren från grupperna en viktigare roll än kompisarna till eleverna på de studieförberedande programmen. Man umgås mer med dessa kompisar.

Yrkeseleverna har ett samhällsintresse, men att de är inte medvetna om att det samhällsintresset. De pratar om vissa specifika frågor som invandring, men ser inte detta som samhällsfrågor eller samhällsintresse.

5.4 Likheter och olikheter mellan eleverna på programmen

Resultatet stämmer överens med de skillnader som kommit fram i tidigare forskning. De svar jag fick i undersökningen stämmer väl överens med de punkter jag satte upp i del 2.4 om att hemmiljön, hos fokusgruppsdeltagarna, har påverkan. En jämförelse mellan resultaten i de två programmens fokusgrupper ger en bild av deras likheter och olikheter. Eleverna på de olika programmen har många likheter när det gäller samhällsintresse, men de ser olika på detta intresse. Yrkeseleverna har inte samma medvetenhet om att det är samhällsfrågor de pratar om när det samtalar om invandring, skatter, brott o straff m.m. En annan skillnad mellan grupperna är att eleverna på de studieförberedande programmen har en mer självständig syn och är mer insatta i samhällsfrågor. De vågar föra fram sina synpunkter och åsikter och stå upp för dem på ett helt annat sätt än yrkeseleverna. Ytterligare en väsentlig skillnad mellan de olika programmen är synen på kompisarna. Eleverna på de studieförberedande programmen har två olika kompisar en på skolan och i vissa fall en annan hemma. Yrkeseleverna har oftast en kompis eller ett kompisgäng de umgås med i alla lägen.

5.5 Slutsats

Resultatet av denna undersökning visar att hemmiljön är en klar påverkare på eleverna och deras intresse för samhällskunskap och samhällsfrågor. Fokusgruppsintervjuerna visar att man talar om politik och samhällsfrågor i hemmen, men sättet man diskuterar politik på skiljer sig åt mellan grupperna. Hemmiljön spelar en stor roll för intresset för skolämnet samhällskunskap. Helt i linje med de synpunkter Verba, Schlozman och Brady har om den socioekonomiska miljöns påverkan.

Inte i någon av intervjuerna med de studieförberedande eleverna kom gruppträck upp på samma sätt som med yrkesprogrammen. Kompisarna har en viktigare och centralare roll, för eleverna på de yrkesförberedande programmen än för eleverna på de studieförberedande programmen.

Flera av eleverna på de studieförberedande programmen tycker att de har hjälp av debatterna i skolan när de diskuterar i hemmet. De lär sig att ifrågasätta det som sägs i hemmet

samtidigt som de omvänt kan föra fram åsikter från hemmet i debatterna i skolan. Detta är en direkt koppling till hemmiljöns betydelse och med det en påverkansgrund.

Resultatet från mina fokusgruppsintervjuer visar att en gynnsam och intresserad hemmiljö påverkar elever i deras samhällsintresse.

Jag tolkar att yrkes eleverna inte har samma självsäkerhet i samhällsdebatten. Mycket beroende på en ovana att se händelsemönster och att diskutera. Hos yrkes eleverna i fokusgrupperna finns också en osäkerhet och rädsla i att göra bort sig inför andra. De har ett helt annat driv och framåtanda när det gäller att visa sina yrkeskunskaper de har skaffat sig i skolan och i hemmet.

De resultat jag har kommit fram till i min uppsats stämmer väl överens med den forskning som gjorts. Hemmiljön är en mycket större påverkare av eleverna än vad skolan är mycket på grund av skillnaderna i den socioekonomiska bakgrunden som finns. Även Tiina Ekman har i sin forskning kommit fram till att hemmiljön har en stor betydelse för elevernas engagemang och intresse.

För att uppfylla demokratikravet måste lärarna, främst på de yrkesförberedande programmen, målmedvetet arbeta för att stärka eleverna i demokratifrågor för att uppfylla kravet på en skola för alla.

6. Diskussion

6.1 Reliabilitet

Resultatet av min undersökning är intressant så till vida att den bekräftar min frågeställning om att det finns en skillnad mellan studieförberedande program och de yrkesförberedande när det gäller intresset för samhällskunskap och samhällsfrågor. Med tanke på det lilla urvalet riskerar resultatvaliditeten att bli vinklad. Man kan ändå förvänta sig att det finns en viss reliabilitet. Kanske man ändå kan tro att det som sägs i fokusgruppsintervjun också skulle kunna sägas i en annan liknande gymnasieskola? Det eleverna svarade under intervjuerna måste jag lita på. Jag ställde följdfrågor, som kompletterar intervjuguiden, när jag ville ha ett djupare svar eller när jag var oklar på vad de menade med sina svar.

Fördelen med fokusgrupper är att den sociala interaktionen utvecklades under samtalets gång och att jag därför kan notera tydliga positiva skillnader mellan eleverna på de bägge programmen, även om antalet elever i grupperna är litet.

Resultaten går i samma riktning som tidigare forskning visat, nämligen att det finns attityd- och intresseskillnader för samhällsfrågor och samhällskunskapsämnet mellan programmen.

6.2 Hemmiljöns påverkan

Hemmiljön spelar viktig roll, för elevernas val av studieinriktning. De flesta föräldrar till eleverna på de studieförberedande programmen jag intervjuade har en eftergymnasial utbildning, och detta påverkar eleverna i deras linjeval. Ekman skriver att flera av eleverna på de studieförberedande programmen kommer från hem där man för en aktiv samhällsdebatt.³⁷ I flera fall har dessa elevers föräldrar också ett klart intresse för samhällsdebatten. Detta förhållande blir intressant när man läser den forskning som finns om hemmiljöns starka socialisationsprocess³⁸. Verba, Schlozman och Brady visar att hemmet är nära kopplat till elevernas prestationer i skolan och deras medborgerliga identitet. Det krävs kommunikation mellan föräldrarna och barnen för att barnen skall veta vad deras föräldrar har för åsikt kring olika händelser i livet, samhället. Verba, Schlozman och Brady har också kommit fram till att föräldrarnas utbildning även påverkar deras barns politiska ställningstaganden. Detta leder till enligt Verba, Schlozman och Brady att föräldrar med god utbildning oftare har ett politiskt intresse och att man i hemmet mer ofta för samtal kring politik. Detta leder till att dessa elever via sin hemmiljö har ett större politiskt intresse än de kamrater på de yrkesförberedande programmen som kommer från hem med få eller inga politiska samtal. Familjen är den identitetsbas man har under uppväxten. Sättet att kommunicera mellan föräldrar och barn påverkar barnens framtida politiska aktiviteter³⁹. Tiina Ekman visar i sin avhandling och den forskning i ämnet hon refererar till, hur viktig hemmiljön är och hur den påverkar barn och ungdomar. Ofta är det skolan som får stå i ”skottgluggen” när det gäller frågan om elevernas demokratikunskaper.

Min tolkning av intervjuerna med yrkes eleverna är att det förekommer en viss diskussion hemma om politik och samhälle. Man kanske inte diskuterar samhällsfrågor i samma utsträckning eller på samma sätt som man gör på de teoretiska programmen. Eleverna har fler stereotypa förklaringar till problem och händelser som egentligen är komplexa till sin

³⁷ Ekman, 2007, sid.16

³⁸ Verba, Schlozman & Brady. 1995

³⁹ Ekman. 2007, sid. 43

natur. Man har inte förmågan upptränad att se de bakomliggande faktorerna för olika händelser i samhället.

Svaren på frågorna visar att hemmiljön är en tydlig påverkare på elevernas syn på demokratibegreppet, som i sin tur leder till påverkan av den demokratiska kompetensen. Hemmet betyder alltså mycket, oavsett program, för vilket synsätt eleverna har med sig till skolan. Vi vet genom forskning att en stimulerande hemmiljö skapar elever med en stark identitet. Detta är något skolan inte ger i lika stor utsträckning⁴⁰ i och med att eleverna har med sig normer och värderingar från hemmet. Genom samtalen med eleverna på de yrkesförberedande programmen fick jag uppfattningen att kompisarna är viktiga och att man tillbringar mycket tid tillsammans.

Eleverna på de studieförberedande programmen har inte samma beroende ställning till sina kompisar, med dem diskuterar mer med om vad man t.ex. pratat om hemma i olika frågor.

6.3 Skolans möjlighet att påverka och förändra

Skolan skall enligt Lpf 94 vara öppen för skilda uppfattningar och uppmuntra att de framförs.⁴¹ Ett exempel på detta är att man på samhällskunskapslektionerna kan genomföra debatter. Eleverna från de studieförberedande grupperna, berättade eleverna, i att man några dagar innan får reda på debattämnet. Dessa debatter har ofta en direkt koppling till de aktuella debatter man för i samhället. Till dessa måste eleverna söka information om det aktuella ämnet. Eleverna skall analysera och reflektera kring det de får fram så att det passar den aktuella debatten. Alla elever måste komma förberedda. Eleverna själva är debattledare. De känner en utveckling av att debattera eftersom debattämnena tar upp frågor som eleverna kanske inte har så stor kännedom om innan. Genom att debattera lär sig eleverna att lyssna, att argumentera, att analysera och reflektera kring det som sägs. De vågar komma med egna inlägg och ta ställning i frågor man i vissa fall inte har någon större kännedom om tidigare. Debatterna är en viktig form av demokratikompetens och demokratiutveckling. Diskuterar man inte föds heller inte något aktivt intresse, särskilt inte för frågor som eleverna upplever ”fjärran” från sina egna liv. Flera av de intervjuade eleverna på de yrkesförberedande programmen ser inte kopplingarna mellan olika händelser och hur de i många fall påverkar varandra.

⁴⁰ Ekman, 2007, sid. 45

⁴¹ Lpf 94 Kap 1.

I ämnet samhällskunskap kan jag se en markant skillnad i inställningen och viljan att lära mellan programmen. Eleverna på yrkesprogrammen ställer mycket sällan en fråga under lektionerna. I intervjuerna med eleverna på yrkesprogrammen framkommer det att diskussionerna och samtalen i hemmen varken är många eller intensiva. Är det så som eleverna säger är inte hemmiljön i dessa fall inte en stor påverkare? ”*Ut med alla invandrare som lever på socialbidrag. Skicka ut alla invandrare som sitter i fängelse. Dödsstraff för våldtäktsmän och pedofiler!*” Uttalanden som dessa är inte ovanliga från eleverna på de yrkesförberedande programmen. Dessa elever har oftare en mer oförsonlig inställning till olika samhällsföreteelser. Eleverna sätter inte in sina uttalanden i ett analyserande reflekterande perspektiv. De kan inte se de följder som det kan bli om samhället skulle göra som de säger. Det de uttrycker är ett samhällsintresse, men de uppfattar det inte så, det är ju ändå frågor och ställningstaganden i samhällsdebatten. Uttalanden som dessa tolkar jag som en form av xenofobi vilken till stor del grundar sig okunskap och förutfattade meningar. Visst har de ett intresse för samhällsdebatt, men de tolkar det inte som en sådan debatt. Deras tolkning av ordet debatt är de debatter som förs i TV.

Alla elever påverkas av hur stark deras självbild, självkänsla är. Har de en hög eller låg självbild, självkänsla, påverkar det elevens motivation att delta i ett aktivt samhällsliv med den demokratiska kompetens de skall ha tillägnat sig i skolan. Eleverna från de studieförberedande programmen, i fokusgrupperna, har en betydligt bättre självkänsla, och självbild än de yrkesförberedande eleverna. Med en låg självkänsla, självbild, riskerar man att bli passiv och man grundlägger då åsikten att man inte tror sig om att klara av någonting. ”*De andra*” vet bättre, och att ”*min*” åsikt räknas inte. Detta är ett, i mina ögon sett, komplicerat spel. När elever på yrkesprogrammen är i sin grupp, där de känner sig trygga, kan de vara mycket kaxiga och ha en tuff attityd.

Den ämnesintegrerade undervisningen är en undervisningsmetod där man arbetar över ämnesgränserna förkommer inte så ofta som den skulle kunna göra. Med en ämnesintegrerad undervisning går det att visa kopplingen mellan olika ämnen och betydelsen för en övergripande kännedom om olika samhällsföreteelser. Detta skapar en god grund för demokratiprocessen och hjälp för att stärka eleverna.

Didaktiskt måste skolan ge de elever från hemmiljöer där man inte samtalar och diskuterar särskilt mycket, en grundläggande träning i att samtala och diskutera. Har eleverna denna kunskap kan de delta i diskussioner och samtal på ett helt annat sätt. Eleverna blir då de aktiva samhällsmedborgare samhället vill ha. Detta gäller för alla elever oavsett vilket

program man går på. På fordonsprogrammets transportinriktning, finns sedan ett par år, kravet på eleverna att de måste vara godkända i alla kärnämnen för att få köra upp för lastbilskörkort. Ett effektivt krav och bra påtryckningsmedel givit en mycket god genomslagskraft. Dessa elever visar ett större intresse för kärnämnenäna än övriga fordons elever. Eleverna får signaler om att kärnämnen har en viktig betydelse för deras framtida yrkesinriktning. Anledningen till att detta krav infördes var att alltför många elever struntade i att gå på kärnämneslektionerna. Eleverna hade ofta bara icke godkänt (IG), eller streck (S) i dessa ämnen. Dessa betyg är inte ”snälla” som Aristoula Cromlidou, Barbara Mikolasevic beskriver i ”Jag gör ingen skillnad, men...”⁴² Eleverna ville bara få sina olika lastbilskörkort. Det är viktigt att kunna räkna, läsa, prata och förstå engelska samt att känna till samhällets struktur. Eleverna har insett kopplingen mellan teori och praktik. Vår värld blir mer och mer komplex och beroende av utlandet och internationella relationer. Eleverna blir inte attraktiva på arbetsmarknaden utan dessa kunskaper. Många företag har idag engelska som koncernspråk. Alla måste i princip kunna engelska oavsett var i företagets organisation man befinner sig. Datorisering av samhället gör att man måste vara förtrogen att kunna arbeta med datorn. Över allt detta ligger samhällskunskapen för att man skall få en förståelse över varför saker och ting sker eftersom ingenting händer utan orsak i samhället, som elev ”SM” påpekade.

Min övertygelse som lärare är att man alltför lätt drar ”alla” över en kam när det gäller eleverna på de yrkesförberedande programmen. På samma sätt beskriver Cromlidou & Mikolasevic, 2007 i deras uppsats att förutfattade meningar om elever och elevgrupper förkommer på många håll. Detta är något som inte bara händer mellan elever från olika programinriktningar. Det görs även av lärare på de studieförberedande programmen. Eleverna på yrkesprogrammen kommer ofta i sina verkstadskläder direkt till matsalen de veckor som är praktikveckor. Deras vanliga klädsel är i många fall mer iögonfallande, ibland medvetet provocerande. Jag upplever i mitt arbete som lärare på ett gymnasium med både studieförberedande och yrkesförberedande program att dessa klara skillnader finns. Man drar sig för att bryta mönstret för att umgås med elever från ”fel” program. Det finns klara likheter med vad Fanny Ambjörnsson beskriver i ”I en klass för sig”⁴³. Hon jämför där kvinnliga elever på ett samhällsprogram med kvinnliga elever från ett barn- och fritidsprogram och deras sett att se på varandra och deras respektive liv. Likheterna är slående mellan det hon tar upp i

⁴² Cromlidou & Mikolasevic, 2007

⁴³ Ambjörnsson, 2004, sid. 53 ff.

sin bok och den verklighet som jag befinner mig i under min arbetsdag. Skolans roll är att vägleda, stärka och uppfostra eleverna så att de bli aktiva och insatta medborgare.

6.4 Demokratiuppdraget

Skolan måste med utgångspunkt från värdegrundsdiskussionen ta upp och föra fram olika värderingar och synsätt. Att föra fram de demokratiska principer vårt samhälle bygger på och att man inte kan kompromissa om de demokratiska värdena i samhället. Värderingskonflikter finns inom och mellan olika grupper och här måste skolan agera för att minska dessa konflikter.

Lpf 94 kap 1.2 första raden beskrivs skolans uppdrag att *”Huvuduppgiften för de frivilliga skolformerna är att förmedla kunskaper och skapa förutsättningar för att eleverna skall tillägna sig och utveckla kunskaper.”* Vidare skall eleverna genom skolan få en allsidig utveckling. I detta tolkar jag även som att det skall utveckla eleverna till att förstå och acceptera andra och deras värderingar.

Det är viktigt att skapa en vidare syn och bredare förståelse för förhållanden i samhället, så att skolan kan uppfylla statens demokratiuppdrag ”En skola för alla”. Påverkan måste ske på alla gymnasieprogram så att eleverna kan uppfylla de förväntningar som finns i demokratiuppdraget och i värdegrunden. Persson och Oscarsson visar i sin undersökning⁴⁴ att gymnasiereformens förväntningar på en minskning av klyftan mellan de olika programmen inte skett, trots att man ökat studietiden med ett år för de yrkesförberedande programmen. Min undersökning, via fokusgrupperna, bekräftar detta påstående. Gymnasiereformen är tänkt att vara en ”skola för alla” en social utjämnare. Detta har inte skett, problematiken kvarstår. Resultatet från min undersökning visar i likhet med andra undersökningar exempelvis Ekman, Cromlidou, & Mikolasevic att hemmet är en stark påverkare för utvecklingen av elevernas demokratiska kompetens. Familjens socioekonomiska bakgrund har betydelse för elevernas åsikter och värderingar, intresse och kunskap för samhällsfrågor. Familjer med lågutbildade föräldrarna stöttar inte sina barn på samma sätt eller i samma. I elevernas inställning till kärnämnen kan jag se en markant skillnad mellan fokusgrupperna från de olika gymnasieinriktningarna. Eleverna har olika synsätt på dessa ämnen. De studieförberedande eleverna ser kärnämnen som en viktig del i sin utveckling, en viktig bas för vidare studier. De yrkesförberedande eleverna ger kärnämnen låg prioritet. Det finns en skillnad. Det är fordonsprogrammets transportelever som har krav på resultat i dessa ämnen. De värdesätter de

⁴⁴ Persson & Oscarsson. 2008.

yrkeskunskaper de skaffar sig som viktigare. Att bygga upp yrkes elevernas positiva självbild borde ge en ökad självkänsla, som i sin tur bidrar till att de ser sitt eget värde att de kan utvecklas till starka självständiga individer.

I dagens gymnasieskola ges alla elever, oavsett program möjlighet att nå läroplanens mål. Att uppnå detta mål är ett viktigt demokratiskt och didaktiskt uppdrag för gymnasieskolan.

6.5 Avslutning

Efter denna undersökning kommer frågan: Hur kan jag som lärare agera för att hjälpa eleverna på de yrkesförberedande programmen att bli de ansvarstagande och insatta samhällsmedborgare som gymnasierformen efterfrågar? Vad kan gymnasieskolan göra för att minska klyftan mellan eleverna på de olika programmen som Persson & Oscarsson beskriver finns kvar? Värdegrundssamtal och demokratiutbildning är ett par viktiga delar som är angelägna att ta upp i klassrummet. Skolan bör arbeta intensivt för att bygga upp alla elevers demokratiska insikt och acceptans för människors olikheter i värderingar och synsätt. Det största ansvaret för att detta sker har lärarna som skall ledsaga sina elever i enlighet med de krav som finns i Lpf 94. skollagen, kursmålen ställer.

Med de skillnader som finns idag mellan gymnasieinriktningarna finns det en risk att skillnaderna förstärks i den framtida gymnasieskolan, GY2011, Gymnasieskola 2011, som införs till HT 2011. Alla strukturer och kursupplägg är ännu inte klara (2010-05-21). Gymnasieskolan kommer att delas upp i 12 yrkesprogram och 6 högskoleförberedande program. En yrkesexamen och en högskoleförberedande examen kommer att införas. Alla inriktningar kommer att vara tre åriga. Detta är en stor förändring som kommer att påverka hela gymnasieskolan. Hur skall eleverna agera sedan med GY 2011? Resultatet av GY 2011 blir att Yrkehögskolan, tidigare KY utbildningarna, Kvalificerade Yrkesutbildningar, Komvux, kommer att få en starkare roll som postgymnasialutbildare.

Vad kommer att hända med "En skola för alla"? Detta borde vara ett givet uppslag för forskning om den nya skolan på samma sätt som Mikael Persson & Henrik Oscarsson har gjort med den nuvarande gymnasieskolan.

Risken kommer att bli att hemmet påverkar linjevalet på gymnasieskolan ännu mer då man inte som nu får en högskoleförberedande examen från alla program. Det finns en risk att den socioekonomiska statusen blir en skarpare vågbrytare mellan olika utbildningslinjer. Risken finns att landet förlorar många duktiga intelligenta människor med stor kapacitet på grund av att de är födda av "fel" föräldrar påverkats att läsa "fel" gymnasieprogram.

Elever som inte var studiemotiverade när de började gymnasiet, mognar och utvecklas förhoppningsvis under gymnasietiden och kommer till insikt att de vill läsa vidare. Dessa elever måste ofta komplettera betygen för att kunna läsa vidare. Vi har idag elever på fordonsprogrammet som vill läsa vidare men som måste komplettera sina betyg t.ex. matte.

I dessa fall intar skolan och samhället en viktig och betydelsefull roll för utveckling av eleverna som vill läsa vidare, men där inte hemmet klarar av att stötta. Skolan har en mycket viktig roll att fylla med sin verksamhet för att utveckla eleverna och därmed utveckla samhället.

7. Litteraturförteckning

- Almgren, Ellen (2006). *Att fostra demokrater*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis. Skrifter utgivna av Statsvetenskapliga föreningen i Uppsala, 164.
- Ambjörnsson, Fanny (2004). *I en klass för sig* ”Fina flickor spottar inte.” Sid. 53 ff. Kompendium. Göteborgs Universitet
- Cromlidou, Aristoula & Mikolasevic Barbara (2007). C-uppsats. *Jag gör ingen skillnad, men...* Högskolan Malmö
- Ekman, Tiina. Avhandling (2007). *Demokratisk Kompetens* . Göteborgs Universitet
- Eriksson, Cecilia. (2006). *Det borde vara att folket bestämmer*. Örebro universitet
- Finkel, Steven E. (2003). “Can democracy be taught?” *Journal of Democracy* Volume 14, Number 4 October 2003
- Läroplan för de frivilliga skolformerna. Lpf. 1994. Lpf. 94:10
- Esaiasson, Peter & Gilljam, Mikael & Oscarsson, Henrik & Wängnerud, Lena. (2007). *Metodpraktikan. Konsten att studera samhälle, individ och marknad* Nordstedts Juridik, Stockholm
- Persson, Mikael & Oscarsson, Henrik. (2008). *Did the egalitarian reforms of the Swedish educational system equalize levels of democratic citizenship?* Göteborgs Universitet
- Statens Offentliga Utredningar. SOU 1990/91 85. SOU 1997:107
- Teorell, Jan & Svensson, Torsten (2007). *Att fråga och att svara*. Liber
- Verba, Sidney. Schlozman, Kay Lehman & Braby, Henry E (1995) “*Voice and equality: Civic voluntarism in American politics.*” Cambridge, Mass.: Harvard University press
- Westholm, Anders. (1991) ”The political heritage, testing theories of family socialization and generational change. Uppsala.
- Westholm, Anders & Lindqvist, Arne & Niemi, Richard G. (1990).”Education and the making of the informed citizen: Political literacy and the outside world”. *Theachers Collage Press*.

Intervjuguide till fokusfrågorna i uppsatsen:

Frågor kring hemmiljön:

1. Hur ser en dag ut hemma när det gäller samhällsfrågor?
2. Finns det ett intresse för samhällsfrågor i ditt hem?
3. **Följdfråga:**
4. Samtalar ni hemma kring samhällsfrågor och/eller aktuella samhällshändelser?
5. Vad skulle få dig själv att följa t.ex. Nyhetssändningar på TV?
6. På vilket sätt följer du med vad som händer i världen?
7. Vilken roll spelar kompisar i ditt liv?
8. Är kompisar viktiga för dig och ditt intresse för samhällsfrågor?
9. Vilken utbildning har dina föräldrar?

Frågor kring skolan:

10. Vilken syn har du på samhällskunskap i skolan?
11. Tar era lärare upp aktuella händelser till diskussion på lektionerna?
12. Tror du att du kommer att få användning av dina kunskaper i samhällskunskap när du slutat skolan?
13. **Följdfråga:** Är det något speciellt ni skulle vilja lära er i samhällskunskapen? Om det finns något så varför?
14. Är det viktig för med bra betyg i samhällskunskap?